

A l'entorn de la troballa d'un kalathos

Continuant amb la publicació del material que posseeix el Museu d'Arqueologia, procedent del poblat del Vilar, presentem avui una peça que per mèrits propis és una de les més interessants de les que s'hi guarden (1).

Fou trobada, a poca profunditat, al camp d'esports del Col·legi Eugeni d'Ors, l'any 1970, pel bon amic i col·laborador Daniel Ventura i Solé, el qual en féu lliurament, junt amb altres materials també del Vilar, a la Comissió d'Arqueologia de l'I.E.V.

La peça ens arribà trossejada en 21 fragments, adherits a una forma de cartró que els donava suport, enganxats amb diversos tipus de coles (algunes irreversibles). La decoració pintada era coberta amb una fina capa trencada de concreció càlcica.

Exposada a la Mostra d'Arqueologia de l'any 1981-82, va passar, tot seguit, al nostre taller de restauració.

Comprovàrem que la pintura era molt feble i que desapareixia amb la sola fricció d'un cotó fluix. Aquest

problema el solucionàrem amb un tractament de resina poliacrílica, aplicada a tota la superfície exterior, cosa que endurí tant la pintura com la capa de concreció. Desenganxats els 21 trossos, es netejaren els cantells de les restes de la cola (en el cas de les irreversibles ens veiérem obligats a treure-les a punta de bisturí). La concreció fou més lenta d'eliminar, i optàrem per un sistema de reducció a base d'hexametfosfat sòdic en solució d'aigua destil·lada. Al cap de cinc mesos de banys intensius, els fragments estaven quasi nets, i quedaren a punt per passar al procés de desmineralització, cosa que evitaria qualsevol perill de cristallització de sals a l'interior de l'atuell.

Assecats uns dies al medi ambient, s'escalfaren a 110 graus centígrats per tal d'eliminar l'aigua lliure de l'interior i, un cop secs, es banyaren els trossos novament amb resines poliacríliques i xilol per aconseguir un total enduriment de la pintura

(2). Enganxats un altre cop, s'exposà a la Mostra d'Arqueologia de l'any 1982-83.

L'atuell rep, entre altres, el nom de Kalathos (3). Vas de parets cilíndriques lleugerament corbades cap a l'interior en el centre; vora sortida horitzontalment de les parets de la peça; fons pla i reentrant amb una nansa lateral molt ben treballada, feta amb dos marrells trenats entre ells i col·locats sobre un tercer que se'ls uneix, en forma de semicercle, a la paret del cos de l'atuell, mentre la trena només s'aguanta per les puntes. Aquest tipus de nansa sembla tenir una missió més decorativa que no pas pràctica.

Les mides d'aquest kalathos són: una alçada de 31 centímetres, amb un diàmetre de cos de 28'5 centímetres, mentre que a la vora s'eixampla a 34 centímetres. El gruix de les parets és de mig centímetre. La pasta presenta un color rosat, amb el clàssic sandvitx de color gris. Molt depurada i compactada, mostra un des-

El kalathos, abans d'ésser netejat i restaurat. S'hi pot veure la inscristació de calç i el suport de cartró. (Foto Queralt).

El kalathos, un cop net i restaurat, presenta un dibuix equilibrat, amb espais buits i plens, aconseguits amb traç ferm i acurada tècnica, típica del segle III a. C. (Foto Burguete).

Detall del vorell, amb pintura de "dents de llop". (Foto Burguete).

Detall de la nansa. Dos marrells trenats, sobre un altre enganxat a la paret de l'atuell. (Foto Burguete).

greixant molt fi de mica daurada i platejada amb algunes partícules de calç.

La decoració pintada ofereix el típic color vinós; es distribueix dividida horitzontalment en dues parts: a dalt, dues fulles d'heura o d'aríjol, l'una amb espines, i l'altra amb cercells, ambdues enfrontades per la punta, van acompanyades, per un costat, amb un seguit vertical d'esses, mentre que a l'altre, hi trobem petites línies inclinades. Al mig de tota aquesta decoració hi veiem dues estrelles de vuit i de deu puntes. Sota la nansa, independitzat dels dibuixos anteriors, hi figuren restes de pintura que semblen configurar una fulla d'heura més petita, o potser, una voluta. Així mateix, la nansa també presenta unes petites línies radials al costat.

Sota aquest fris corren unes faixes d'un gruix d'un a dos centímetres, separant les dues bandes decoratives. La part baixa és composta per un seguit de semicercles concèntrics secants, amb els interespais omplerts amb pintura; per sota, una filera de petits cercles concèntrics a tocar, i, finalment, dues faixes més horitzontals ens porten ja a la base de l'atuell.

El pla de la vora és decorada també amb el clàssic dibuix anomenat "dent de llop".

Aquest tipus de kalathos el trobem al llevant valencià, concretament al jaciment de la Serreta d'Alcoi, malgrat que el motiu del fris superior es componia d'una au completada amb unes fulles d'heura petites. La datació és del s. IV-III a. C. (4).

És a Sidamunt (5) on hom troba peces quasi iguals en la decoració, color, pasta, forma de la nansa, etc.,

i, el que és més interessant, amb més quantitat. Més ben estudiades, les peces de Sidamunt són datades al s. III a. C. (6).

D'aquesta època coincideixen moltes restes del Vilar i, per altra banda, la manca de peces datades al s. II a. C. fa creure que el jaciment no degué sobrepassar aquestes dates. A més, l'aparició de fragments àtics del s. IV a. C. ens l'endarrerixen a aquest segle, o, a tot estirar, a les darreries del s. V a. C. (7).

Que un kalathos sortit del Vilar no el puguem comparar amb els del forn ibèric de Fontscaldes és una mica estrany. Ambdós jaciments es troben distanciats per uns 4 quilòmetres. En canvi, les semblances s'estableixen entre el Vilar i Sidamunt (8).

Hem de tenir en compte que el forn de Fontscaldes fou un nucli de fabricació i exportació de ceràmica molt important, la influència del qual arribà fins i tot a la mateixa Itàlia (9). ¿Com, doncs, es pot explicar el fet que fins avui no s'hagin trobat restes ceràmiques al Vilar d'aquesta procedència? (10).

¿Hem de veure ambdós jaciments com a propers geogràficament, però separats cronològicament? És a dir, el Vilar devia tenir una durada que devia començar a les darreries del s. V a. C., i que devia desaparèixer a les darreries del s. III o a principis del s. II a. C., mentre que per a Fontscaldes donà Bosch Gimpera una cronologia del s. III a. C. (11). Aquestes dades les apropa Agustina Fort, que les situa entre 250 anys a. C. i 150, si bé comenta que a causa de la constància que presenten les formes i la decoració, el treball del forn trobat no devia superar una duració de 30 anys (del 205 al 175) i Lluís

Pericot també està d'acord amb aquesta cronologia (12).

Comparats, doncs, cronològicament, els dos jaciments, tan sols devien tenir com a màxim uns 50 anys de vida conjunta, malgrat que el fet que no es trobin peces de Fontscaldes al Vilar fa pensar que aquest últim devia morir abans d'iniciar-se la producció del forn. Amb tot caldrien unes noves i més acurades excavacions en ambdós llocs.

Emprant les fonts literàries antigues, tant Avienus com Hecateu situen per sobre l'Ebre, entre els edetans i els misgetes, és a dir, entre la Serra de Balaguer i el massís del Garraf (Camp de Tarragona i Penedès), com a domini dels ilergetes, els quals, segons Bosch Gimpera (13), habitaren des del Camp de Tarragona fins a Lleida i Osca. Aquest domini arribà fins el s. III a. C., moment en què tant el Camp de Tarragona com la Conca de Barberà són ocupades pels cossetans (14). També en Miquel Tarradell apunta aquesta possibilitat de domini ilergeta del Camp de Tarragona i del Penedès fins el s. III a. C. (15). I, així mateix, Emili Junyent parla d'aquesta circumstància (16).

És, doncs, a partir del s. II a. C. que aquestes contrades seran dominades pels cossetans.

Examinant totes aquestes opinions, ¿podem parlar d'un assentament ilergeta situat al poblat del Vilar?

**Samuel Burguete i Recasens
M. Ester Fabra i Salvat**

NOTES:

(1) D'aquesta peça, se n'han publicat unes fotos per part del senyor Daniel

Ventura i Solé a CULTURA, març 1981, Pàg. 8, i, per part de nosaltres, a CULTURA, març 1983, Pàg. 28.

(2) Tant les resines mitrocelulòsiques com les poliacríliques emprades són reversibles, i no causen, doncs, cap mal a la peça.

(3) SERRA RÀFOLS, J. de C. i COLMINAS ROCA, J.: *Corpus Vasorum Antiquorum*. Museu Arqueològic de Barcelona, Fasc. II, 1958-65. Volum publicat en francès que tracta fonamentalment de les ceràmiques de Sidamunt i Fontscaldes. Diu que el nom correcte fóra el de vas cilíndric, malgrat que es coneix per kalathos o kalathoi i, atenent a la seva forma, molts autors en diuen "barret de copa".

(4) PERICOT, Lluís: *Ceràmica Ibèrica*. Ed. Polígrafa, Barcelona 1979, Pàg. 142, Foto 196.

(5) El Tossal de les Tenalles, entre Sidamunt i Torregrossa, província de Lleida, és un jaciment excavat des del 1915 i ben estudiat. Pertany a la zona ilergeta, a la qual representa.

(6) SERRA RÀFOLS, J. de C. i COLMINAS ROCA, J.: op. cit. Comparant la ceràmica de Fontscaldes i la de Sidamunt, diuen "...tot i representant motius impresos sota la mateixa temàtica que els de Sidamunt, es diferencien per un dibuix poc acurat, malgrat que vigorós. La tècnica és similar, els instruments idèntics, però el traç és més bast i ràpid, les fulles d'aura, les flors, etc., són més grans, més àmpliament tractades..." Una ullada a les làmines és suficient per veure la diferència entre l'un jaciment i l'altre. S'hi veuen dos estils, dos tallers.

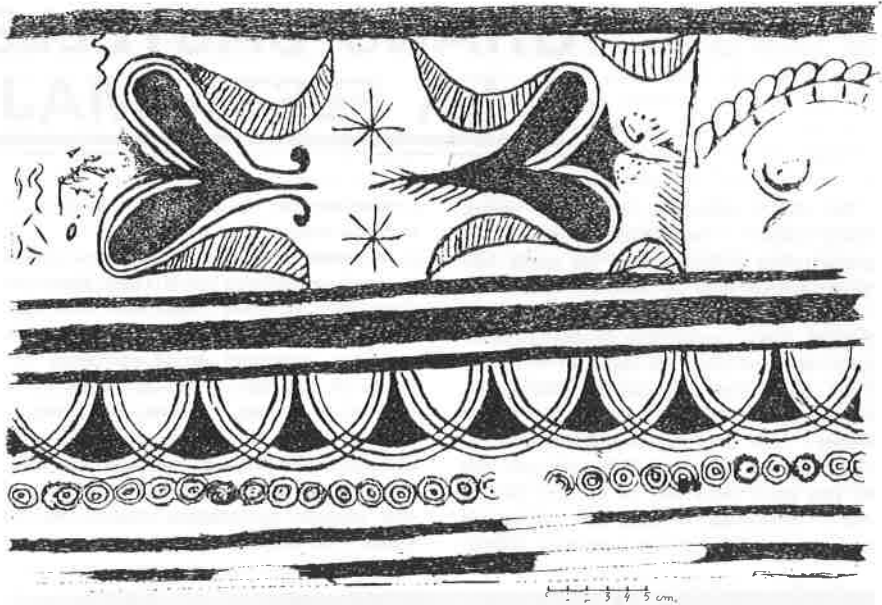
PELLICER CATALAN, Manuel: *El Tossal de les Tenalles de Sidamunt y sus ceràmicas pintadas*. Archivo Español de Arqueología, Vol. XXXIX, Madrid 1966, Núms. 113 i 114, Pàg. 97-112. Aquest autor creu que la desaparició de Sidamunt es produeix el 200 a. C., i fa una petita tipologia de la ceràmica. Malgrat tot, no estem d'acord amb els seus postulats quan parla de Fontscaldes.

PERICOT, Lluís: op. cit., Fotos 306, 319, 312, 313.

(7) El fragment més important és el tros de kilix grec datat el s. IV a. C. que podeu veure fotografiat i breument comentat al nostre treball de CULTURA, març 1983, Pàg. 25-27.

(8) El mateix senyor Daniel Ventura i Solé quan publicà la foto a CULTURA (nota 1), conscientment o inconscient, ho féu acompanyant-la d'un altre kalathos de Sidamunt.

(9) PERICOT, Lluís: op. cit. Recull l'opinió de Bosch Gimpera. Segons el qual, la ceràmica de Fontscaldes es troba a: Catalunya (Sorba, Puig Castellar, etc.); França (Enserune, Cayla); Itàlia (Ventimiglia, Sicília, Ischia, Tindaris) i també a Eivissa. Nosaltres, personalment, hem pogut veure la ceràmica que el

Calc de tota la decoració pintada que presenta la peça. (Dibuix Burguete).

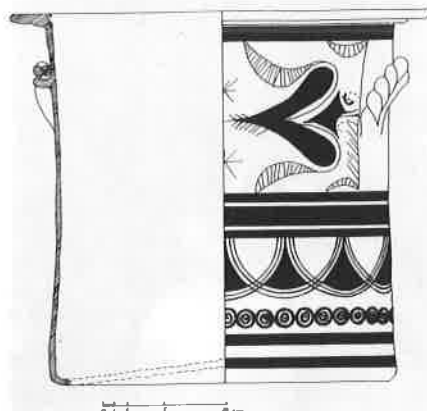
proppassat estiu ens portà d'un poblat situat al costat de Perpinyà, al sud de França, l'estudiós del tema senyor Pierre Guerin. D'entre més de cent fragments, una bona part (el 75% aproximadament) la vàrem reconèixer com a fabricada a Fontscaldes.

(10) Com el lector podrà comprendre, aquesta afirmació la fem tenint en compte totes les peces que hem vist tant de Fontscaldes com del Vilar. Especialment de les del Vilar, malgrat estar molt escampades, en tenim localitzades bons lots.

(11) BOSCH GIMPERA, P.: *Etnologia de la Península Ibèrica*, Barcelona 1932.

BOSCH GIMPERA, P.: *Los Iberos*. Cuadernos de Historia de España, Tom XI, 1948.

Perfil i secció del kalathos. (Dibuix Burguete).

BOSCH GIMPERA, P.: *L'estat actual de la investigació de la ceràmica ibèrica*. A.I.E.C., Tom IV, 1920, Pàg. 671-94.

BOSCH GIMPERA, P.: *Todavía el problema de la ceràmica ibèrica*. Cuadernos del Instituto de Historia / Serie Antropológica, Tom II, Mèxic 1958.

(12) FORT, Agustina: *Estudio tipológico de los materiales del horno ibérico de Fontscaldes*. Memoria presentada a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona per a l'obtenció del grau de llicenciat. Barcelona 1958. Treball en procés de publicació.

PERICOT, Lluís: op. cit., Pàg. 248.

(13) BOSCH GIMPERA, P.: *Paletnologia* (Colección de trabajos sobre celtas, iberos, vascos, griegos y fenicios). Graz (Austria), Akademische Druch-Verlagsanstalt (1974), Pàg. 1223.

BOSCH GIMPERA, P.: *Problemes d'història Antiga i d'Arqueologia tarraconines*. Butlletí Arqueològic, Tarragona, maig-juny 1925, Núm. 25 i successius.

(14) BOSCH GIMPERA, P.: *Paletnologia*, Pàg. 1.225.

BOSCH GIMPERA, P.: *Problemes d'història Antiga i d'Arqueologia tarraconines*.

(15) TARRADELL, Miquel: *Les arrels de Catalunya*. Història de Catalunya / Biografies catalanes, Volum. 0, Ed. Vicens-Vives, Barcelona 1982, Pàg. 242-43.

(16) JUNYENT, Emili: *Els Ilergetes*. "L'Avenç", Núm. 14, Barcelona 1979, Pàg. 35-40.

JUNYENT, Emili: *Problemàtica general de la iberització en la Catalunya Interior*. "Ampurias", Núms. 38-40, 1977, Pàg. 177-86.